

Fusionant història i paisatge. El Pallars Jussà, marc experimental de "Territorium"

Recordo que a una setmana vista de la celebració d'aquestes jornades mirava i remirava per la web de l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu amb la intenció de trobar el programa que detallés el nom dels ponents i les intervencions, el preu per l'assistència, la butlleta d'inscripció... Tot plegat va anar de manera molt diferent. Encara que s'acaben de celebrar les 11es jornades, jo no havia assistit mai a les Trobades Culturals Pirinenques i no m'imaginava que es tractava d'un espai tan participatiu i distès. De fet, la intenció era assistir-hi com a oient però ràpidament se'm va brindar l'oportunitat de participar-hi i aportar-hi la meua experiència. Amb cert nerviosisme vaig acceptar, tot i que realment no creia que la meua contribució estigués a l'alçada dels objectius i de les intencions.

Vaig sortir de la trobada gratament sorpresa per diversos motius; per la càlida acollida tant per part de l'organització com per part dels companys (la majoria dels quals ja es coneixien), per la magnífica intervenció de molts dels ponents i per l'acceptació i reconeixement de la comunicació que vaig poder plantejar. Per tot plegat estic molt agraïda.

Seguidament deixaré constància de la meua participació. Es podria dir que pràcticament és una proposició de futur i d'intencions, ja que *Territorium* tot just emprèn la seva marxa.

Territorium és la culminació d'un conjunt d'idees que s'han anat generant i forjant a raser del pas dels anys i de l'experiència acadèmica i professional. Ara, aquestes idees prenen cos en forma d'un projecte que volem compartir amb vosaltres i que aquí presentem. El motiu principal que el mou és la posada en valor del paisatge històric i dels elements patrimonials subjecta al resultat de la investigació històrica.

Pensem que en la difusió de la rellevància dels nostres referents culturals i històrics es troba la clau, no tan sols per al creixement intel·lectual de la societat, sinó també perquè ella mateixa pugui valorar-se adequadament dins d'un món en constant canvi. Serà el

Laura Egea
i Villaden,
historiadora i
directora de
"Territorium"

públic qui, a través d'aquest procés d'aprenentatge, obtindrà els coneixements que el duran a apreciar el llegat dels avantpassats i de les pròpies produccions socials i culturals que, des del present, deixem als que vindran. Si bé la tasca de protecció i gestió és i ha de ser assumida per l'administració pública, i és la política que la duu a terme dissenyada per especialistes que coneixin exhaustivament el comportament i les característiques de bé patrimonial en qüestió; de manera diferent, el treball d'investigació i divulgació és responsabilitat del comú de ciutadans i ciutadanes, i tant des de les institucions públiques com des del sector privat o des de marc associatiu cívic hem de treballar plegats per obtenir resultats satisfactoris.

Torre d'Aramunt Vell (Aramunt)

A dia d'avui, el vincle que manté l'entitat privada amb la historiografia i l'àmbit patrimonial és, al nostre entendre, molt contret. És en aquest sentit que apostem per la proximitat directa i ferma d'aquestes realitats per tal d'afavorir els espais adreçats a la pedagogia i la divulgació, així com els avesats a la recerca.

I és en aquest sentit, en el terreny de la difusió, que *Territorium*, com a entitat privada, pretén generar eines atractives, lúdiques i, al mateix temps, d'alt component pedagògic, perquè el conjunt de la població pugui gaudir, comprendre i valorar la seva pròpia riquesa històrica, paisatgística i patrimonial.

Objectius i directrius

La necessitat imperant en l'inici de tot projecte és la de compartir un conjunt d'idees que han de prendre forma i s'han de materialitzar. Un cop posades en marxa i desplegades les eines per començar a funcionar, el desig es transforma; es vol que allò que es perfila dins la ment es pugui plasmar clarament i, en el cas d'aconseguir-ho, serveixi i agradi. Aquesta és la nostra màxima aspiració, que les activitats plantejades facin gaudir la gent i, alhora, els ofereixin la sensació i la certesa de profit.

Dit això, farem una ràpida passejada pels eixos principals de les nostres propostes.

1. Ensenyar història a través del paisatge i del seu estudi

La primera i principal directriu que segueix aquest projecte és la d'apropar la història a un públic ampli.

Per què història?

Primerament, perquè la història ens mostra les nostres arrels, ens demostra/revela d'on venim i, per tant, part del que som. Ens permet entendre'ns com a individus i com a col·lectivitat i ens ensenya a valorar la resta de cultures. En segon lloc, perquè creiem que la historiografia no està complint satisfactòriament un dels seus principals objectius: l'ús social. El resultat de la producció historiogràfica queda reclòs en l'àmbit científic i dins l'hermètic món acadèmic. Creiem que la recerca, la investigació, ha de servir per produir coneixement. Un coneixement que ha d'estar al servei i a l'abast de la ciutadania i que,

per tant, hauria de conèixer. Nosaltres, a partir de l'aportació que hi puguem fer, volem contribuir que això sigui possible.

Hi ha un mite al voltant de la història que la defineix com quelcom avorrit i difícil de seguir. A partir d'aquesta idea es forja la creença del desinterès social vers ella i el seu desgrat. Des del nostre punt de vista, la societat sí que es preocupa pel seu passat. Hi veiem en tot plegat un problema de difusió dels continguts històrics; i creiem no anar massa desencaminats en afirmar que molts de nosaltres, com a estudiants o bé com a consumidors culturals, hem patit l'avorriment i la indiferència davant el discurs d'un fet històric concret, en algun moment donat. Però com comentàvem més amunt, això és fruit, no només del que s'ensenya sinó de com es fa. La nostra intenció, des de *Territorium*, és defugir d'un discurs històric centrat en personatges il·lustres o en dates commemoratives. Ens dedicarem, principalment, a la història social; aquella que mostra de quina manera es comportaven les societats en el seu dia a dia, la història que pren com a protagonistes les persones de carrer.

Mas de l'Avellana (Castissent)

Per què a través del paisatge i del seu estudi?

Si l'anàlitzem en detall, no només veiem que el nostre és un paisatge antropomòrfic, fruit de l'acció que les persones exercim sobre el medi; també hi percebem l'element diacrònic. De fet, el paisatge és el marc on es desenvolupen i es despleguen les societats, i hi resten elements que, de manera fossilitzada, acaben coexistint amb estructures contemporànies. Els estudis de paisatge (l'arqueologia i la història del paisatge) se centren en la investigació detallada de les unitats que formen el nostre entorn i, a partir de la seva anàlisi, generen una visió històrica del passat de l'indret estudiat i de la societat que hi va habitar. Tanmateix, la metodologia emprada en un estudi de paisatge és rica i diversificada. Les fonts de les quals beu són múltiples i aconsegueix en moltes ocasions que la transversalitat i la interdisciplinarietat passin de la teoria a la pràctica. És per tots aquests atributs que pensem que aquesta manera de fer permet obtenir una visió àmplia i complexa de l'ús de l'espai i del comportament col·lectiu sobre aquest espai.

Tanmateix, veiem en el paisatge un mecanisme entenedor, dinàmic i distès per apropar el discurs històric a tothom d'una manera eficient. I, d'aquesta manera, apostem per endinsar-nos en el territori amb la voluntat de comprendre'l *in situ*.

2. Mantenir el rigor acadèmic però afegint el factor lúdic

Un dels aspectes que considerem prioritari però que se'ns presenta com un important repte és el de generar programes i activitats d'alt contingut pedagògic centrats en els resultats de la recerca històrica i que alhora presentin un format atractiu que escapi als models expositius tradicionals. Com hem comentat anteriorment, des del nostre punt de vista aquest és un dels motius pel qual el públic trobem gens o poc atractiu el producte

històric. De fet, no és fàcil adaptar el discurs acadèmic i científic a un llenguatge planer, tampoc no ho és sintetitzar els aspectes clau perquè el fil argumental sigui entenedor al públic receptor i al mateix temps no es distorsioni el sentit de tot plegat.

Possiblement, l'ús del joc com a metodologia didàctica sigui una bona opció d'entre les diferents que ens acosten a aquest objectiu. Confiam que l'assimilació de continguts per mitjà de l'entreteniment sigui una metodologia òptima que generi curiositat, ganes d'aprendre i de participar. No es tracta de rebre informació per memoritzar i emmagatzemar, sinó d'arribar a conclusions i adquirir coneixement a partir de la pròpia experiència, interactuant amb el bé històric en particular. Es vol induir que la gent dubti, es qüestionï, faci plantejaments al voltant de quelcom.

Intentarem seguir aquesta línia. Es tracta, doncs, de gaudir aprenent.

3. Difondre i impulsar el món de la recerca

Un altre dels grans pilars que sustenten el nostre projecte és aquell que dóna impuls a la recerca i dedica part del temps a generar espais per debatre i presentar els resultats que se'n deriven.

La recerca genera coneixement científic. Alhora, el coneixement és una extraordinària font de riquesa; riquesa intel·lectual i social, però també riquesa econòmica. L'àmbit de la historiografia no es queda al marge d'aquesta interpretació. En comparació amb altres països, el nostre és un país que aposta molt poc per la investigació, tant des de l'àmbit de l'administració pública com des del sector privat; i molt menys encara hi dóna sortida. Si projectem les dades sobre la realitat historiogràfica la inversió en recerca resulta ínfima. Des de *Territorium* volem contribuir a capgirar aquesta tendència utilitzant les eines que estiguin al nostre abast.

En primer lloc, intentarem dessacralitzar la idea de recerca acostant-la al públic. Se sol tenir la percepció que la investigació està reservada a persones amb capacitats específiques i que es troba fora de l'abast del públic en general. Evidentment, no tothom estem en condicions de portar endavant un treball de recerca. Per fer-ho cal, principalment, una important inversió en temps; fet que es tradueix, a dia d'avui, en una considerable inversió de diners. La resta, però, es redueix a constància, perseverança i mètode. El que sí que estem en condicions de realitzar tots plegats és entendre en què consisteix un treball de recerca: com es planteja, quins passos s'han de seguir, quines fonts podem utilitzar, etc. Ens hi podem acostar per esbrinar de quina manera es genera el discurs històric a partir de la investigació.

En segon lloc, treballarem per generar espais on presentar i debatre els resultats de les investigacions que sorgeixin dels estudis d'història i de paisatge. Hi ha una important desconexió entre el món acadèmic i la població. No només desconexió en aquest

Panoràmica des de la Borda de la Collada (Vall Fosca)

sentit, sinó també dintre del mateix camp científic. L'àmbit de la recerca té un marcat caràcter endogàmic on conviuen corrents únicament convergents. En certa manera, som els mateixos historiadors els responsables d'aquesta situació i, per tant, nosaltres hem de procurar els mitjans perquè la nostra producció pugui derivar en un ús social. Els espais de trobada i debat entre acadèmia i públic general, i entre diversos sectors dins del propi marc científic poden ser una opció per començar a invertir aquesta tendència.

Panoràmica del sector nord del Montsec i de l'emplaçament del jaciment de Sant Martí de les Tombetes (Castell de Mur)

4. Des de les noves tecnologies

No cal dir que a dia d'avui les noves tecnologies ocupen un espai de primer nivell en tots els camps. Especialment en l'àmbit de la ciència i, evidentment, en el de l'oci. Considerar-les i fer-ne ús en la projecció de qualsevol activitat adreçada a aquests espais no és ja una necessitat sinó una obligació per tal d'adaptar-se i adequar-se als temps i a les diferents maneres d'aprendre i de mirar el món. Si ens remetem al marc científic, els avenços que ofereix el sector tecnològic dins la recerca i amb vista a la interpretació de resultats ens fan mirar vers un horitzó optimista i ple de matisos. Des de la reconstrucció virtual, que ens ofereix l'oportunitat de refer la pròpia estructura del monument o objecte, fins a la recreació virtual, que ens trasllada a l'indret on aquest monument/objecte fou ubicat i utilitzat i ens ajuda a interpretar-lo i entendre'l dins el seu espai físic, es troba tot un ventall d'opcions per poder dotar la ciència històrica d'un llenguatge molt més proper a l'usuari final.

Tanmateix, volem ser molt prudents i rigorosos a l'hora d'aplicar aquestes eines. Principalment per no caure en el parany de distorsionar la realitat i fer de la interpretació una ficció tecnològica que s'utilitzi exclusivament com a eina d'oci. Caldrà saber posicionar cada element dins el seu moment d'actuació i fer-ne un ús adequat. Els darrers anys, i paral·lelament amb l'avenç d'aquestes noves aplicacions, estem assistint a l'abús d'aquests recursos. La conseqüència és que s'acaba confonent el que es vol aprendre/veure/viure i la forma/mitjà de fer-ho.

Serem curiosos en aquest sentit.

5. Adreçant-nos a un ampli públic tant a les aules com al carrer

La nostra activitat es vol obrir al màxim nombre de públic possible. Però, encara que puntualment arribem a realitzar actuacions on convergeixi un públic heterogeni, som conscients que els nostres programes aniran dirigits a dos grans sectors: el món acadèmic i el del turisme cultural. Com que entenem que ambdós sectors requereixen de necessitats específiques, i són per a tots la mateixa base programàtica, adaptem les nostres propostes en cadascun dels casos, emprant diferents metodologies i buscant objectius concrets en cada cas. Així doncs, per al públic acadèmic s'ha optat per ajustar

el programa als objectius curriculars; mentre que una mateixa activitat desenvolupada per a un públic turista està pensada a un ritme més distès.

Punt de partida

Voldria fer un esbós de les activitats que actualment oferim per a aquest 2015. Iniciem el camí de manera moderada i modesta dirigint els nostres treballs vers una doble via.

Propostes educatives

Tot i que estem endinsats en el procés de creació de diferents projectes, les propostes actives es concreten en forma de rutes historiades, jocs i tallers de sensibilització en paisatge, pensades i adreçades a un públic molt diferent.

“L’entorn on visc”. Taller de sensibilització en paisatge

Aquest taller s’ha pensat perquè els nens i nenes més petits s’iniciïn en la descoberta del seu entorn més immediat d’una manera didàctica i alhora lúdica. Per mitjà d’un senzill joc d’observació, raonament i exploració, els infants adquiriran nous coneixements bàsics, que analitzats i explicats planerament els serviran a l’hora de situar-se en el món. Pretenem que entenguin que un paisatge està format per persones, animals, plantes, però també i sobretot per elements que creem les persones (pobles, camins, camps de conreu); que al paisatge que perceben es troba la petjada que hi deixem al llarg del temps conjuntament amb els canvis contemporanis; que les actuacions que fem sobre el paisatge el condicionen en el present i en el futur, i que les conseqüències de les accions que fem sobre ell poden ser irreversibles; que hem de protegir i cuidar el paisatge seguint un bon criteri d’actuació.

“Pedres d’ahir, pedres d’avui”

Sota aquest títol iniciem un programa d’activitats destinat a mostrar el desenvolupament del sistema social i econòmic de les societats agrícoles tradicionals, avui desaparegudes. a. *Pedres d’ahir, pedres d’avui. Passejades*

Al Pallars, entendre com funcionava la societat agrícola tradicional és tot un privilegi i, alhora, una excel·lent oportunitat. Gràcies a les característiques pròpies del nostre entorn rural s’han mantingut moltes estructures que ens ajuden a comprendre de quina manera es relacionava l’individu amb el medi; cabanes, antics camins, ponts, corrals, eres... són algunes de les construccions que ens ajuden a comprendre aquest fantàstic món que ens és tan proper i alhora tan llunyà.

Hem escollit tres elements de l’arquitectura paisatgística que reflecteixen l’estret vincle entre la societat tradicional i l’economia domèstica agrícola: la cabana, el mas i la borda. Al seu voltant i en tres zones geogràfiques diferents del Pallars Jussà (Castissent, la Conca de Tremp i la Vall Fosca) hem creat un seguit de rutes historiades (un total de cinc rutes que van dels 3 km als 7 km, de suaus desnivells i molt senzilles). A partir de l’anàlisi d’aquestes estructures i dels elements que les van acompanyar emprendrem un

recorregut històric que ens acostarà a la seva vida útil, al moment en què es van edificar i a la societat que les va utilitzar.

b. Pedres d'ahir, pedres d'avui. El joc de rol

Com hem esmentat anteriorment creiem que aprendre i divertir-se són termes que han d'anar lligats si es pretén una assimilació eficient dels continguts que es volen transmetre. Per això apostem pel joc com a metodologia didàctica. Hem traslladat els continguts teòrics de *Pedres d'ahir, pedres d'avui* al terreny de joc creant un joc de rol per a grans grups.

Es tracta d'un joc que es realitza al llarg d'un dels itineraris historiat; en concret, a Talarn. El joc comprèn un seguit de proves que els participants hauran d'afrontar; unes es desenvolupen al llarg del recorregut (proves en moviment) i la resta en un emplaçament triat (proves estàtiques). La dinàmica del joc és la següent: el grup es divideix en famílies pageses. Cada família adopta el nom de la casa que la defineix (casa Barreté, casa Tató, etc.) A cada membre de la família se li assigna un rol (l'amo, la mestressa, la pubilla, el cabaler, el padrí, etc.) que haurà d'assumir. Cada família haurà de realitzar un seguit de proves en competició amb la resta de cases. Si es vol emportar el gran premi final s'haurà d'espavilar, treballar en equip i aguditzar cadascun dels sentits.

Jornades i conferències

El segon dels eixos sobre el quals treballem és el de la difusió històrica i paisatgística. Com hem referit amb anterioritat, la difusió dels valors del paisatge i del patrimoni històric poden ajudar que hom els respecti i cregui en la importància de la seva protecció. Per aquest motiu, part de la tasca de *Territorium* és incentivar i fomentar els programes de difusió per mitjà de conferències i de jornades tècniques des dels àmbits més especialitzats.

En aquest sentit, preparem diverses xerrades: *Iniciació a la recerca. El paisatge com a eina d'investigació històrica* i *De les societats agrícoles a la contemporaneïtat. Segle xx, testimoni de la transició*, ambdues centrades en la temàtica que desenvolupem a les activitats i en diferents treballs de recerca realitzats a la comarca.

D'altra banda, a partir de generar espais de trobada i debat acadèmic, conjuntament amb Núria Nolasco Azuaga, arqueòloga, patrimonialista i membre de Veclus, estem coordinant i dirigint el que seran les primeres Jornades d'Història i Estudis de Paisatge al Pallars Jussà, organitzades per l'Institut d'Estudis Ilerdencs, que se celebraran el 18 i 19 d'abril del 2015 a Tremp. Es presenten com una trobada que jugarà, d'una banda, l'exposició de diverses mirades sobre paisatge històric presentades per investigadors d'alt rang, i de l'altra banda, una extensa taula rodona on diversos representants dels diferents àmbits socials implicats en la gestió del paisatge debatran al voltant de l'ús social dels treballs de recerca i de com poden repercutir positivament sobre el conjunt de la societat.

Projeccions de futur

Finalitzant, exposarem breument quines són les principals inquietuds que se'ns presenten per a un futur immediat:

- Complementar les nostres activitats amb materials i aplicacions tecnològiques. Amb aquest objectiu estem realitzant el curs d'especialització universitària en Virtualització Patrimonial, a la Universitat d'Alacant.

Diverses són les opcions que s'obren al nostre horitzó. Una de les idees que sospesem ja fa mesos és la de generar un programa interactiu (material didàctic) on es trobi virtualitzada alguna de les edificacions amb què treballem (cabana, borda, etc.), i a partir d'aquí se'n pugui analitzar l'ús, la forma i els elements que la integren. Una altra idea passa per crear aplicacions que ens ajudin a detallar les rutes historiades que oferim i que, al mateix temps, facin possible l'execució de les rutes a partir de la mateixa aplicació i d'un dispositiu mòbil. A mesura que hi anem treballant veurem de quina manera l'ús de noves aplicacions tecnològiques poden complementar les nostres activitats.

- Consolidar les propostes temàtiques plantejades i crear-ne de noves.

Evidentment, encara hem d'acabar d'arrodonir algunes de les propostes aquí presentades. Igualment, les hem de posar en funcionament i consolidar-les un cop provades. Fet això, tenim la intenció de desplegar noves propostes temàtiques centrades en altres èpoques històriques, que s'ajustin al marc geogràfic del Pallars i que prenguin el paisatge com a element vehicular.

- Consolidar els canals de difusió.

Ja sigui mitjançant les jornades que aquí hem presentat (que esperem que es puguin transformar en un esdeveniment periòdic) o a partir de noves vies que se'ns puguin plantejar.

- Desenvolupar programes d'impuls a la recerca.

Voldríem poder promoure la recerca a partir de microbeques i concursos que incentivin la iniciació a la investigació, especialment adreçats a alumnat de batxillerat i secundària, però també al públic en general.

Fins aquí aquesta breu presentació. Desitgem que *Territorium*, com a petit projecte, pugui prendre cos i ajudi a impulsar mínimament alguna de les inquietuds que aquí hem esbossat; no únicament per treure'n un profit econòmic, sinó per la necessitat que té el paisatge de ser mirat més detalladament, de ser estudiat i gestionat amb cura i amb professionalitat. Perquè creiem fermament que per tal d'evitar mals derivats de l'especulació (com llastimosament hem pogut contemplar al llarg dels darrers anys en tot el nostre territori), la gestió de l'espai ha d'anar de la mà dels llocs de recerca i dels resultats que aquests ofereixen.

www.territorium.cat